

CONSIDERAȚII PRIVIND TIPOLOGIA ȘI TERMINOLOGIA CERAMICII LOCALE DIN SEC. IX—XI ZONA DUNĂRII DE JOS

VALERIU SIRBU

Materialul

1) *Compoziția pastei.* Pasta folosită pentru obținerea ceramicii poate fi împărțită în două mari categorii: omogenă și cu degresanți și ingrediente.

Pasta lipsită de impurități, în general, este folosită în specia ceramicii de culoare cenușie cu linii lustruite, al cărei decor necesită o suprafață fără asperități și a ceramicii decorată cu angobă roșie. Pasta poate fi: argilă pură, argilă nisipoasă, humă (caolinoidă).

2) *Degresanți și ingrediente.* Adesea, în pastă, sînt prezenți diferiți ingrediente: nisip fin, oxizi de fier, mică, cuarț, etc. Pentru a da pastei o mai mare coeziune și duritate se introduceau diferiți degresanți, cei mai importanți fiind: nisipul cu bobul mare sau bobul mic, pietricelele, cioburile pisate, concrețiuni de calcar sau rocă, scoicile pisate, cuarțul, mica, pleava, paie, ierburile uscate.

Cantitativ, ceramica lucrată din pastă nisipoasă și cu cioburi pisate este mai numeroasă, urmează ceramica din pastă cu microprundișuri și apoi cea din pastă omogenă și din caolin.

3) *Culoarea.* Culbarea ceramicii depinde de: argilă, de degresanții și ingredientii existenți și de ardere. Argila poate fi de culoare gălbuie, albă, alburie, etc. Degresanții și ingredientii, în special ocrul, pot imprima diferite culori și nuanțe.

Arderea oxidantă dă vaselor culori variate, începînd de la gălbui și roz pînă la roșu-vișiniu.

Arderea reducătoare imprimă vaselor culori închise, de la cenușiu pînă la brun și negru.

Aspectul pereților diferă după natura pastei și a impurităților: dacă pasta este pură, bine frămîntată, fără degresanți, pereții vaselor sînt compacți, plastici și au suprafața netedă. Dacă s-au folosit degresanți mai duri: nisip cu bobul mare, pietricelele, concrețiunile de calcar sau rocă, etc., pereții vaselor sînt zgrunțuroși și aspri la pipăit. Dacă

însă s-au folosit degresanți vegetali (pleavă, paie, ierburi) sau nisipul a căzut de pe suprafața vaselor, pereții devin poroși și moi la pipăit. Pentru a crea vaselor un fel de peliculă protectoare și pentru a se executa decorul suprafața vaselor era acoperită cu angobă.

Tehnica

1) *Modelare*. Ceramica acestei perioade este modelată cu roata sau cu mîna. Ceramica modelată cu mîna este într-o proporție destul de mică, apare numai în anumite zone și este specifică unei anumite categorii ceramice. Ea nu apare în marile cetăți bizantine din Dobrogea, ci numai în anumite așezări din Cîmpia Munteniei și din restul Dobrogei. Cuprinde vase din specia ceramicii nisipoase decorată prin incizii. Este considerată ca o ultimă apariție a ceramicii de tradiție locală, dacică, sau adusă de slavi. Producția ei o putem lega de acoperirea unor necesități imediate în gospodărie, cînd procurarea unora lucrute la roată era dificilă, sau de existența unor comunități mai izolate în care tradițiile erau mai puternice.

Dar, în marea ei majoritate, ceramica acestei perioade este lucrată la roată. Vasele lucrate la roata de mîna cu fusul supraînălțat¹ față de nivelul roții lucrătoare sînt într-un număr redus la noi, doar cite unul sau două, în cîteva puncte: Blidiana, Mangalia, Sultana, Garvăn, Basarabi, Chiscani. Ele apar în sec. VIII și dispar pe la mijlocul sec. X e.n.

Vasele, lucrate la roata de mîna cu fusul adîncit² față de nivelul roții lucrătoare și pastilă în fundul vasului, sînt extrem de rare la noi, doar cîteva cazuri izolate la Garvăn, în nivelurile mai vechi.

Majoritatea sînt lucrate pe roata de mîna cu fusul ascuns în suprafața roții lucrătoare, fundul vasului fiind neted.

Altele sînt lucrate pe roți de mîna avînd plăcuță plană, convexă, sau mai multe plăcuțe³. În ultimul caz fundul vasului poartă amprenta acestora și nu poate avea marcă în relief.

O problemă, încă în discuție, o constituie semnele în relief. Acum ne vom referi doar la modul lor de realizare. Există două păreri: fie că erau aplicate cu ajutorul unei ștampile pe vasul gata făcut, înainte de ardere, fie că negativul semnului era imprimat pe roată⁴. Pare mai plauzibilă ultima, altfel forma vaselor s-ar fi alterat sau mărcile, uneori, n-ar fi bine centrate, ceea ce nu probează descoperirile de pînă acum.

Mărcile de olar apar numai pe vasele lucrate la roata de mîna. Pentru ca vasul să se desprindă mai ușor de pe roată se presăra nisip fin sau cenușă⁵. Se desprindea cu ajutorul unui bețișor sau cu degetul.

¹ Comșa, M. *Cu privire la semnificația mărcilor de olar din epoca feudală timpurie*, în *SCIV*, XII, 2, 1961, p. 292, 294.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*.

⁴ Diaconu, P., în *Capidava*, vol. I, Ed. Acad. R.P.R., Buc. 1958, p. 224; Idem, în *Păciul lui Soare*, I, Ed. Acad. R.S.R., Buc., 1972, p. 132.

⁵ *Ibidem*.

Vasele lucrate la roata rapidă, pusă în mișcare cu piciorul, nu au niciodată semne în relief, fiind desprinse cu sfoara sau cuțitul (de lemn?)⁶. În cazul desprinderii de pe roată în timpul turăției fundul prezintă dungi concentrice pe centru, spre o margine și dungi paralele, dacă este desprins după oprirea roții⁷. Pe teritoriul țării noastre ceramica lucrată la roată coexistă cu ceramica lucrată cu mâna, de tradiție dacică sau adusă de popoarele migratoare (în culturile Sintana de Mureș, Ipotești-Cindești-Ciurelu)⁸.

În sec. VII—IX în spațiul carpto-danubian se introduc diferite tipuri de roți de mină. În sec. IX—X se generalizează folosirea acestei roți pe întreg teritoriul țării. Acum apar și semnele în relief⁹. Începând cu sec. XIV—XV se va generaliza roata rapidă de picior și semnele în relief vor dispărea¹⁰.

Cîteodată olarii realizau vase de diferite mărimi pe același disc. Altădată se realiza o anumită dimensiune de vas pe un anumit disc și în acest caz diametrul fundului vasului coincidea cu diametrul discului roții. Muchia din jurul fundului vasului este negativul marginii discului¹¹.

2) *Arderea*. Arderea vaselor poate fi oxidantă sau reducătoare, aceasta imprimând vaselor diferite culori sau nuanțe.

Arderea poate fi completă sau parțială, în funcție de aceasta variind și culoarea pereților în profunzime. În marea lor majoritate vasele sînt arse oxidant. Se pot observa unele corelații între ardere și diferitele categorii ceramice. Astfel, ceramica cenușie cu linii lustruite este arsă reducător pe cînd celelalte categorii, în general, sînt arse oxidant.

3) *Mijloace de ornamentare*. Principalele tehnici de ornamentare sînt: incizia, lustruirea, vopsirea, smălțuirea, impresiunile și decorul plastic.

⁶ Comșa, M., op. cit., p. 294—296.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Zaharia, E. *Săpăturile de la Dridu*, Ed. Acad. R.S.R., Buc., 1967, p. 88—89; idem, *Populația românească în Transilvania în sec. VII—VIII*, Ed. Acad. R.S.R., Buc., 1977, p. 69—70.

⁹ Comșa, M. *Op. cit.*, p. 294—296.

¹⁰ *Ibidem*. Recent în urma cercetărilor de la Bucov — Ploiești, M. Comșa, *Cultura materială veche românească*, Ed. Acad. R.S.R., Buc., 1978, p. 60—66, prezintă ceramica cu decor incizat lucrată cu roata rapidă de picior ce apare, în proporții diferite, pe tot parcursul sec. VIII—X.

Procedeul se consideră a fi transmis prin intermediul purtătorilor culturii Ipotești-Cindești-Ciurelu și, mai departe, din ceramica provincială romană. Astfel, se postulează transmiterea simultană a diverselor componente (pastă, forme, decor) cu procedeul tehnic, ceea ce-ar reprezenta un argument în plus, solid, în filiața autohtonă a ceramicii vechi românești din sec. VIII—XI.

Dar P. Diaconu, în *SCIVA*, 30, 3, 1979, p. 471—473, (în recenzia făcută lucrării menționate) își exprimă o serie de rezerve față de punctul de vedere exprimat de M. Comșa aducînd o serie de obiecții: ceramica cu decor incizat lucrată la roata rapidă lipsește cu desăvîrșire din așezările și necropolele contemporane din Muntenia (firește, cu excepția celor de la Bucov), piese de metal sau ceramice ce datează din sec. XII—XIII. În acest context consideră că e posibil ca ceramica lucrată la roata rapidă să aparțină sec. XII—XIII.

¹¹ Diaconu, P. în *Păcuil lui Soare*, I, p. 133.

Decorul realizat prin incizie este cel mai frecvent, obținându-se cu pieptenul sau cu ajutorul unui vîrf ascuțit. El se prezintă sub forma unor striuri, linii horizontale sau în val, benzi de linii horizontale, verticale sau oblice etc.

Lustruirea avea un dublu rol, de a da peretilor o mai mare consistență (duritate) și ca element decorativ. Este prezentă pe ceramica cenușie, arsă reducător.

Impresiunile se realizau cu ajutorul roțiței, trestiei sau unghiei. De obicei acest decor era folosit ca auxiliar pe lângă altul: incizia, lustruirea, etc.

Smălțuirea verde-măsliniu este folosită în special pentru urcioare dar apare și pe alte forme (câni, oale), deseori asociată cu decorurile în relief sau incizate¹².

Vopsirea¹³ este specifică vaselor lucrate din humă albă și cuprinde următoarele forme: urcioare, oale cu două torți, borcane, castroane, opaițe. Vasul era acoperit total sau parțial cu vopsea sau se trasau linii în rețea cu ajutorul unei pensule, și, mai rar în „solzi de pește“ (semicercuri suprapuse). Vopseaua este, în general, de culoare roșie și, mai rar, cafenie, brună sau gălbuie.

Forme de vase. Definierea diferitelor tipuri de vase poate fi făcută după mai multe criterii: formă, funcționalitate, dimensiuni și accesorii. Considerăm că, pentru definirea unor tipuri sintetice de vase, criteriul fundamental trebuie să fie forma lor geometrică, în cadrul căreia să se țină cont de dimensiuni și accesorii.

Exemple:

- vas identic ca formă: a) borcan
- b) oală — dacă are toartă(e) (accesorii),
- vas identic ca formă
- și cu o toartă: a) oală — dacă are peste 10 cm
- b) ulcea — sub 10 cm.

Este preferabil să folosim acest criteriu deoarece funcționalitatea unei forme este multiplă în timp și spațiu, nereprezentînd o permanență.

Apreciem că pentru unele forme de vase, special destinate unui scop, putem folosi drept criteriu funcționalitatea lor. *Exemple:* strecurătoare (care, deocamdată, lipsește în această epocă), vas de provizii, opaiț.

Este de dorit să avem un număr nu prea mare de tipuri de vase, în cadrul cărora să deosebim variantele, pentru a nu se crea confuzii în evidență și cercetare. Trebuie eliminate din uz pleonasmul: vas-borcan, vas-oală, vas-castron, etc., deoarece nu-și au rostul cînd am indicat precis un anumit tip de vas, acestea complicînd doar exprimarea.

Pentru aceeași formă e necesar să se păstreze aceeași denumire indiferent de epoca căreia îi aparține.

În continuare vom prezenta și defini tipurile de vase locale existente în epoca feudală timpurie:

¹² Vilceanu, D. în *Păcuiul lui Soare*, I, p. 89—108.

¹³ Diaconu, P. *Op. cit.*, p. 85—89.

a) *borcan* : vas fără toarte de formă tronconică, bitronconică, sau globulară, avînd gura și fundul, în general, proporționate, buza verticală sau evazată, marginea rotunjită, plată sau fațetată, uneori albiată sau îngroșată, gîtul aproape insesizabil, umărul rotunjit, fundul plat.

— variante : — borcan-tronconic ; bitronconic ; globular.

b) *oala* : vas cu una sau două toarte, de dimensiuni mari sau mijlocii (peste 10 cm), de formă tronconică, bitronconică sau globulară, avînd gura și fundul, în general, proporționate, buza verticală sau evazată, marginea rotunjită, plată sau fațetată, gîtul cilindrului, uneori extrem de scurt, umărul rotunjit, fundul plat. În mod excepțional, gura poate avea cioc sau poate fi trilobată.

— variante : — oală tronconică ; bitronconică ; globulară.

c) *ulcea* : vas de dimensiuni mici (sub 10 cm) cu o singură toartă, de formă tronconică, bitronconică, sau globulară, avînd gura și fundul, în general, proporționate, buza verticală sau evazată, marginea rotunjită sau fațetată, fundul plat.

— variante : — ulcea-tronconică ; bitronconică ; globulară.

d) *vas de provizii* : vas de capacitate cu gura relativ largă, buza îngroșată și plată, uneori depășind exteriorul peretului, gîtul cilindric sau tronconic, corpul tronconic sau bitronconic, umărul rotunjit, fundul plat sau prevăzut cu un picior.

— variante : vas de provizii : — tronconic ; bitronconic.

e) *cană* : vas cu o toartă de formă cilindrică, tronconică sau bitronconică, cu gura inelară sau trilobată, uneori prevăzută cu cioc, gîtul înalt și cilindric, fundul plat.

— variante : cană — cilindrică ; tronconică ; bitronconică.

f) *ceașcă* : vas cu una sau două toarte avînd gura mai largă decît fundul, corpul scund, tronconic sau semisferic, cu pereții mai mult sau mai puțin evazați, fundul plat sau rotunjit.

— variante : ceașcă — semisferică ; tronconică.

g) *urci* : vas cu una sau două toarte, cu gura mică, inelară sau trilobată, gîtul înalt și cilindric, corpul globular, bitronconic sau anforoidal, fundul plat, uneori evazată, cîteodată mai înalt, ca un picior.

— variante : urci — bitronconic ; globular ; anforoidal.

h) *castron* : vas de dimensiuni mari sau mijlocii, avînd gura largă, buza verticală, evazată sau arcuită spre interior, corpul tronconic sau bitronconic, umărul în unghi sau rotunjit, fundul plat.

— variante : castron — tronconic ; bitronconic.

i) *strachină* : vas de dimensiuni reduse, cu gura largă, pereții evazați, corpul scund, tronconic, bitronconic sau semisferic, umărul rotunjit sau în unghi, buza verticală, evazată sau arcuită spre interior, fundul mic și plat.

— variante : strachină — tronconică ; bitronconică ; semisferică.

f) *căldare* : vas cu gura largă, buza îngroșată, depășind peretele, și plată, prevăzută în două locuri, diametrale, cu cîte două orificii pentru atîrnare, corpul tronconic sau semisferic, fundul convex și rotunjit.

— variante : căldare — tronconică ; bitronconică.

j) *opaiț*: vas cu gura largă, inelară sau prevăzută cu 1—3 ciocuri, corpul tronconic sau bitronconic, adesea prevăzut în interior cu un dispozitiv pentru fixarea fitilului, fundul plat.

— variante : *opaiț* — tronconic ; bitronconic.

Ar mai fi de menționat apariția unor forme de vase extrem de rar — găleata, cofa, tipsia, paharul, — pe care am ezitat să le definim ca tipuri sintetice datorită numărului mic de descoperiri, mai ales fragmentare.

Desigur că în cadrul fiecărui tip de vas pot exista diferențe între anumite părți componente (buză, margine, curbura umărului) dar acestea nu trebuie să ducă la crearea de noi variante de vase, ci să se menționeze diferențele față de tipul sintetic la descrierea lor.

Considerăm că descrierea unui vas trebuie să se facă în următoarea ordine :

- pastă, degresanți, angobă, culoare ;
- tehnică, ardere ;
- formă : gură, gît, umăr, corp, fund, accesorii ;
- decor — în ordinea menționată anterior ;
- starea de conservare.

Apreciem că respectarea acestei ordini, pe care o considerăm logică, ar însemna un avantaj atît în descrierea cît și în studierea tipologiei ceramicii.

Decorul

a) *motive ornamentale*

Pe ceramica feudală timpurie apar următoarele motive ornamentale : — striuri

- linia : — orizontală
 - verticală
 - oblică
- linia în val : — orizontală
 - verticală
 - oblică
- benzi de linii : — orizontale („portative“)
 - verticale
 - oblice
- benzi de linii în val : — orizontale
 - verticale
 - oblice
- linii punctate
- benzi de hașuri
- arcade simple sau multiple
- impresiuni și împunsături
- decorul cu roțița
- caneluri
- linii lustruite

- benzi de linii lustruite
- rețea de linii lustruite
- briuri în relief
- baghete și pastile în relief
- rețea de linii cu vopsea
- benzi de linii cu vopsea.

Dintre motivele ornamentale incizate numai striurile, benzile de linii în val, „portativele“, linia în val și decorul cu roțița pot apărea singure în ornamentica vaselor.

Striurile sînt motivul cel mai des întilnit acoperind, de obicei, corpul vasului de pe umăr pînă aproape de fund. Uneori sînt îngrijit executate, echidistante și egale, altele răslețe și de mărimi diverse.

Benzile de linii în val reprezintă un alt motiv deseori prezent, cu pante abrupte sau mai domoale. Uneori benzile se ating formînd așa numitul decor „în ochi“. Destul de rar se întilnesc numai caneluri, de obicei pe umăr și mai late.

Decorul executat cu roțița, poate apare singur, dar este rareori întilnit. De asemenea, decorul realizat prin vopsire sau smălțuire poate fi singur. Celelalte motive incizate apar numai în combinații sau ca accesorii la motivele principale. „Franjuri“ apar, de obicei, la baza gîtului și pe umăr, în asociație cu striurile. Impresiunile sînt prezente pe gît sau, mai rar, pe buza vaselor. Decorul prin lustruire apare, în cele mai multe cazuri, reprezentat printr-un singur motiv. De asemenea și motivele realizate prin vopsea apar, de obicei, singure.

b) *compoziții decorative*

Se întilnesc următoarele compoziții decorative :

- striuri cu linii în val
 - orizontale
 - verticale
 - oblice
- striuri cu benzi de linii în val :
 - orizontale
 - verticale
 - oblice
- striuri cu „franjuri“
- striuri cu împunsături
- linii în val cu linii orizontale
- striuri cu șiruri de creștături și arcade
- striuri și decorul cu roțița
- striuri cu hașuri
- alternanțe de benzi de linii în val cu benzi orizontale, cîteodată asociate cu impresiuni pe gîtul vasului
- striuri cu linii lustruite
- linii lustruite cu dungi în relief și caneluri
- decor în relief cu incizii
- vopsea cu linii lustruite
- rețea de linii cu cerculețe la intersecții.

Cele mai des întilnite compoziții decorative sînt :

- striuri și benzi de linii în val, fie că benzile sînt așezate în partea superioară a striurilor, fie peste ele ;
- benzi de linii în val alterînd cu benzi de linii orizontale sau dispuse pe zone distincte, benzile în val fiind așezate în partea superioară;
- striuri avînd pe umărul vasului grupuri de hașuri.

Impresiunile apar, de obicei, pe gîtul vasului și în majoritatea cazurilor asociate cu striurile.

Corelări — tipuri sintetice

Se pot observa unele relații între pastă, ardere, degresanții întrebunțați și între forma și decorul vaselor.

Argila nisipoasă sau alburie se asociază în general, cu o serie de degresanți (nisip, pietricele, cioburi și scoici pisate, concrețiuni de calcar) și cu arderea oxidantă. Formele principale sînt : borcanele, castroanele, străchinile și opaițele.

Decorul este realizat, în cvasitotalitate, prin incizie, și constă din : striuri, linii orizontale sau în val, benzi de linii orizontale, oblice sau verticale, hașuri, etc.).

Pasta fină și, în general, fără degresanți, se asociază cu arderea reducătoare și decorul realizat prin lustruire, constînd din linii și linii în rețea, uneori asociat cu incizii. Pasta vineție este specifică vaselor smălțuite verde-oliv, fără angobă, direct pe pastă.

Formele principale sînt : urcioarele, oalele, cănille, iar decorul este fie incizat, fie, mai ales, în relief, deseori asociate.

Ceramica din humă albă este specifică decorului cu vopsea iar formele principale sînt : urcioarele, oalele cu două torți tubulare, opaițele „cu ferestre“. Uneori vasele sînt arse inoxidant iar decorul constă din linii orizontale, dese, incizate sau verticale, lustruite.

Căldările sînt modelate din pastă vineție, mai rar alburie sau albă, avînd degresanți (granule de cuarț, pietricele, concrețiuni de calcar sau cochilii pisate). Ceramica lucrată cu mîna este, în majoritate, din pastă cu cioburi pisate și, mai rar, din pastă cu nisip și microprundișuri. Sînt lucrate mai neglijent, arse incomplet și neuniform, probabil în cupetoare simple din locuințe. Formele principale sînt : borcanele, castroanele tronconice și tipsiile. Decorul constă din alveole sau creștături pe marginea buzelor și, mai rar, linia în val sau grupuri de împunsături.

Există anumite relații între forma vaselor, părțile lor componente și între elementele decorative și frecvența lor. Astfel, buza vaselor este foarte rar decorată și numai cu impresiuni sau cu cîte o linie în val incizată. Gîtul este rareori ornamentat cu impresiuni și, cîteodată, cu linii în val. Umărul este zona de pe care începe, de obicei, decorarea vasului. Corpul este zona ornamentată cu predilecție și pe care se găsesc toate elementele și toate combinațiile decorative. În general zona de lîngă fund nu este decorată. Fundul nu este decorat. Pe el se aplică doar semnele în relief.

Semnele în relief

Semnele în relief apar numai pe borcanele lucrate la roata de mână¹⁴ și sînt specifice ceramicii nisipoase cu decor incizat, apărînd mai rar și pe ceramica cenușie cu decor lustruit. Vasele erau desprinse cu ajutorul unui bețisor. Pentru a facilita această operațiune pe roată se presăra nisip fin sau cenușă. Deoarece vasele modelate pe roata rapidă de picior erau desprinse cu ajutorul sforii sau cuțitului semnele nu puteau fi imprimate pe fundul vasului. Avînd în vedere mediul de construcție al roții lucrătoare semnele pot să apară numai pe anumite tipuri¹⁵ cînd fusul se află înfipt în roata lucrătoare, cînd se află supraînălțat față de nivelul ei sau cînd acesta este acoperit cu o plăcuță plană sau convexă

În privința modului în care se realizează există două posibilități: se imprimau cu ajutorul unei ștampile mobile, după modelare sau în timpul procesului de modelare, semnele fiind săpate pe discul sau pe plăcuțele de pe roată lucrătoare. Apreciem ca reală doar a doua ipoteză¹⁶.

Toate semnele în relief apar numai pe vasele lucrate la roată de mână și sînt bine centrate. Dacă s-ar aplica după modelare ar exista pericolul deformării lor. S-a constatat că semnele în relief erau realizate mai ales prin crestarea lor pe niște plăcuțe care se atașau pe vasele modelate pe asemenea tip de roată¹⁷. Realizarea lor implică totuși mai multă atenție și îndemînare, deci și riscul unor rebuturi.

Tehnica de modelare a ceramicii de „tip Dridu”, la roata de mână, este moștenită de la romani fiind cert documentată pentru sec. V—VI în Pannonia și Noricum¹⁸, unde întîlnim vase ștampilate. Deci și obiceiul ștampilării vaselor este de origine romană.

Semnificația semnelor în relief a constituit subiectul multor discuții¹⁹, avansîndu-se diferite opinii, fără a se ajunge la un consens unanim. Privitor la semnificația lor s-au exprimat următoarele ipoteze: — sînt simple ornamente, sînt mărci de olar, au o semnificație magico-religioasă, sînt semne de familie, neam, trib (blazoane, tamgale).

Opinia că semnele în relief ar fi simple ornamente este greu de acceptat, ținînd cont de locul unde erau aplicate, de faptul că adeseori abia se pot desluși, de varietatea și caracterul lor (uneori sînt litere, figuri geometrice complexe etc.).

Unele semne²⁰, crucea gamată (simbolizînd focul), crucea în cerc (reprezentînd soarele), sînt legate de activitatea olarilor, în care intervine focul, iar unele figuri geometrice (pentagrama, steaua cu 6 col-

¹⁴ Comșa, M. *Op. cit.*, p. 298.

¹⁵ *Ibidem*, p. 296.

¹⁶ Diaconu, P. *Op. cit.*, p. 132.

¹⁷ Comșa, M. *Op. cit.*, p. 292—294.

¹⁸ Diaconu, P. *Op. cit.*, p. 128; Comșa M. — *Cultura materială veche românească în Transilvania în sec. VII—VIII*, p. 97.

¹⁹ Diaconu, P., în *Capidava*, I, p. 131—136; Comșa M. — în *SCIV*, XII, 2, 1961, p. 298—302; idem, în *Dinogetia*, I, Ed. Acad. R.S.R., Buc., 1967, p. 205—220; Zaharia, E. — *Săpăturile de la Dridu*, p. 90—93.

²⁰ Comșa, M., în *Op. cit.*, p. 206.

țuri, triunghiul înscris în cerc, etc.), pot avea și o semnificație magică, fie preluată din epocile anterioare, fie primită acum.

În privința crucii, ca semn al creștinismului, nu există o certitudine. E adevărat că acest semn apare încă din neolitic²¹ pe unele vase, dar extrem de rar și reprezintă un simplu accident în simbolistica ceramicii. În această perioadă însă, crucea, în diversele sale ipostaze este un element de bază în ștampilare. Prezența ei ar putea fi legată de destinația vaselor.

Folosirea semnelor în relief ca tamgale și embleme este postulată pentru statul kievean și pentru primul țarat bulgar²², lipsind studii de amănunt pentru țara noastră.

Mult mai probabilă ni se pare ipoteza că semnele în relief ar reprezenta însemne de meșter²³. Se știe că ele apar în momentul cînd olăritul devine meșteșug, ieșind aproape total, din cadrul ocupațiilor casnice și dispar odată cu generalizarea roții rapide de picior, care nu mai permitea executarea lor. Opinia că ele ar reprezenta o simplă modă în evoluția olăritului ni se pare nefondată. Proporția vaselor ștampilate este foarte variabilă în necropole și așezări, mergînd de la circa 50% la Dinogetia²⁴, la 3—4% la Păcuiul lui Soare²⁵, sau chiar numai la cîteva exemplare (Basarabi²⁶, Sihleanu²⁷, etc.).

În această situație se pun cîteva întrebări : De ce nu se ștampilează toate vasele ? Erau atîția olari cîte tipuri de mărci avem ? După cum menționam mai înainte, realizarea mărcilor de olar necesită o atenție și o îndemnare mai mare. Este posibil să nu fi fost necesară ștampilarea tuturor, ci numai a unor exemplare dintr-un lot, fie pentru a le distinge într-un cuptor comun după ardere fie, mai ales, pentru a constitui un fel de certificat de garanție în cazul vânzării²⁸.

Astfel, s-ar explica și faptul că în marile orașe — cetăți din Dobrogea, și în necropolele și așezările din apropiere numărul vaselor ștampilate este mult mai mare decît în așezările și necropole din restul țării, unde neexistînd o concurență prea mare nu era nevoie de un procent mare de ștampile.

Pînă în prezent nu s-a putut stabili existența unor grupe de semne specifice în anumite așezări sau necropole. Putem afirma doar că în orașele — cetăți din Dobrogea semnele în relief apar deseori sub forma unor litere, consecință a cunoașterii pe scară mai largă a scrisului.

Deseori interpretarea semnelor în relief este dificilă și contradictorie datorită modului în care pot fi privite.

²¹ SCIV, V, 1—2, 1954, p. 59, fig. 8.

²² Comșa, M., SCIV, XII, 2, 1961, p. 299.

²³ Diaconu, P., în *Op. cit.*, p. 224—225.

²⁴ Comșa, M., în *Dinogetia*, I, p. 205—206.

²⁵ Diaconu, P., în *Op. cit.*, I, p. 135.

²⁶ Barnea, I., SCIV, XIII, 2, 1962, p. 355.

²⁷ Sirbu, V., *Semnele în relief de pe ceramica feudală timpurie descoperită în jud. Brăila*, în *Studii și comunicări*, Focșani, 1979, p. 35—39.

²⁸ Diaconu, P., *Op. cit.*, p. 135.

Unii cercetători consideră cercul cu două diametre perpendiculare drept cerc avînd înscrisă o cruce²⁹ pe cînd alții o roată cu patru spițe³⁰.

Concluzii

Vasele ceramice au jucat un rol important în viața comunităților vechi, atît în pregătirea hranei cît și ca recipiente pentru păstrarea și transportul lichidelor sau altor produse. Nevoile tot mai mari și mai diverse ale populației au impulsivat perfecționarea metodelor și tehnicilor de modelare și crearea unor noi tipuri de vase. Astfel au apărut meșteri și ateliere de olărie care să satisfacă cerințele populației.

Totodată, vasele ceramice au constituit un mijloc prin care meșterii olari își puteau exprima gustul și dragostea pentru frumos, realizînd forme și elemente decorative deosebite. Deși ceramica acestei perioade nu se remarcă prin piese de valoare artistică excepțională, în ceea ce privește forma și ornamentica, trebuie să menționăm existența aproape a tuturor formelor de recipiente de necesitate practică cît și strădania de a le face plăcute privirii prin tehnici, forme și motive ornamentale relativ diverse.

Încă de la început trebuie să remarcăm caracterul unitar al ceramicii din sec. VIII—XI e.n. — prin pastă, tehnică, forme și decor —, desigur cu unele diferențieri zonale și în timp ca urmare a dispariției sau apariției unor elemente. De altfel, procesul de creare a unui tip ceramic nu trebuie să-l considerăm întotdeauna consecința unor transformări lente și evolutive dintr-unul anterior, ci, deseori, este rezultatul unor acumulări cantitative ce se dezvoltă într-o nouă calitate. În cadrul acestui proces unele elemente dispar iar altele se modifică esențial³¹.

Ceramica caracteristică și majoritară a acestei perioade este ceramica nisipoasă cu decor incizat, deseori asociată cu ceramica cenușie, iar pentru zona Dunării de Jos existența și a celorlalte categorii: smălțuite și din humă albă decorată cu vopsea, dar în proporții mult mai reduse.

Asupra originii și evoluției tuturor acestor categorii ceramice s-au emis diferite teorii, unele diametrice, și s-au tras diverse concluzii la baza cărora nu întotdeauna au stat argumente de natură științifică.

Ceramica de „tip Dridu“ nu este o creație a triburilor bulgare³², adusă din aria Saltovo-Maiat̃k, deoarece dovezi hotărîtoare se opun: cele mai vechi complexe Saltovo-Maiat̃k datează de la mijlocul sec. VIII e.n. iar bulgarii plecaseră de aici la mijlocul sec. VII, iar ceramica este o creație a unei populații sedentare și nu a unor triburi nomade și războinice.

²⁹ Zaharia E., *Op. cit.*, p. 91.

³⁰ Diaconu, P., în *Capidava*, I, p. 219.

³¹ Idem, în *Păcuil lui Soare*, I, p. 127.

³² *Ibidem*, p. 125.

Nici atribuirea genezei și producerii ei numai elementelor gotice tirzii din Dobrogea nu corespunde cu realitatea etnică și răspîndirea acestei ceramici în spațiul carpato-danubiano-pontic³³.

Slavii nu cunoșteau roata olarului în sec. VI—VII e.n. iar repertoriul formelor lor era destul de sărac pentru a le atribui crearea ceramicii de „tip Dridu“³⁴.

Majoritatea cercetărilor mai noi argumentează și demonstrează originea locală a ceramicii acestei epoci, atribuind-o populației vechi românești³⁵. Ea este rezultatul unei evoluții îndelungate a cărui punct de plecare este lumea dacică și daco-romană și a permanentelor legături cu lumea romano-bizantină. Populația autohtonă dispunea de cunoștințe avansate și vechi tradiții în domeniul ceramicii.

Ceramica lucrată cu mîna are o dublă origine:³⁶ pe de o parte este o ultimă prelungire a ceramicii geto-dacice lucrată cu mîna iar, pe de altă parte, ea se datorează populației slave care a adus-o în migrația ei spre sud.

Ceramica cenușie sau gălbui-roșietică este considerată fie o moștenire a civilizației daco-romane³⁷ transmisă peste veacuri și reactualizată în sec. VIII, fie că a fost creată în Caucaz³⁸ și adusă aici prin intermediul unor popoare nomade ce au vehiculat-o în sec. VII—X.

Dezvoltarea relativ unitară a ceramicii în spațiul românesc în sec. VIII—XI se datorește existenței aici a unui etnic comun și ca o consecință a permanentelor legături cu lumea romano-bizantină.

Populația autohtonă a cunoscut permanent ceramica lucrată la roata alături de cea lucrată cu mîna, și un repertoriu mai bogat de forme.

Introducerea modelării ceramicii cu roata de mîna în spațiul dintre Dunăre și Carpați s-a petrecut în sec. VII — începutul sec. VIII ca apoi procedul să se generalizeze spre sfîrșitul sec. VIII³⁹. Roata de mîna a fost preluată în zona Dunării de Jos din lumea romano-bizantină, în care un rol trebuie să fi jucat și transfugii sau prizonierii din imperiul ajunși la nordul Dunării⁴⁰.

³³ *Ibidem*, p. 126—127; Nu sînt dovedite elemente gotice tirzii în toată aria de formare a acestei ceramici (Moldova, Muntenia, sud-estul Transilvaniei).

³⁴ Teodor, D. *Teritoriul est-carpatic în veacurile V—XI*, Ed. Junimea, Iași, 1978, p. 130—134.

³⁵ Nestor, I., *Contributions archéologiques au problème des Proto-Roumains, La civilisation Dridu*, în *Dacia N. S.*, II, 1958, p. 371 și urmât.; Idem, în *Istoria poporului român*, Ed. St., Buc., 1970, p. 107—113; Teodor, D. — *Op. cit.*, p. 139—143; Comșa, M. — *Cultura materială veche românească*, p. 115; Zaharia, E. — *Populația românească în Transilvania în secolele VII—VIII*, p. 100—105; idem, *Săpăturile de la Dridu*, p. 135—149.

³⁶ Comșa, M. *Op. cit.*, p. 115; Zaharia, E., *Op. cit.*, p. 88—89. Menționăm că ceramica modelată cu mîna nu este specifică zonei și perioadei de care ne ocupăm. Ea apare în zone mai periferice și, în general, în epoca anterioară.

³⁷ Teodor, D., *Op. cit.*, p. 80—85.

³⁸ Comșa, M., *Op. cit.*, p. 103—104.

³⁹ *Ibidem*, p. 99; Diaconu, P., — *Op. cit.*, p. 128—129.

⁴⁰ Comșa, M., *Op. cit.*, p. 99—100.

Ceramica din humă albă decorată cu vopsea⁴¹ apare destul de rar în sec. IX ca apoi în sec. X—XI să devină o componentă obligatorie a ceramicii „tip Dridu“ din Dobrogea și zonele învecinate. Ea este o moștenire locală, din ceramica romano-bizantină din sec. VI unde întălim vase din humă albă cu vopsea. Această specie de ceramică este produsul unor ateliere locale, deoarece nicăriei în Europa nu găsim această specie de ceramică cu trăsăturile specifice zonei Dunării de Jos.

Ceramica smălțuită verde-oliv⁴² este destul de rară pînă la sfîrșitul sec. X, adică pînă la recucerirea Dobrogei de către Bizanț. Ea este, cu foarte rare excepții, produsă în Dobrogea și este o creație a lumii romano-bizantine.

În privința ceramicii lucrate cu mîna nu putem vorbi de ateliere și centre de olărie deoarece ea apare în proporții reduse și este rezultatul unor îndeletniciri casnice. Pentru ceramica lucrată cu roata prezența unor ateliere de olărie este documentată pentru marile cetăți bizantine din Dobrogea (Capidava⁴³, Dinogetia⁴⁴) cit și pentru unele așezări din Cîmpia Munteană — Dridu⁴⁵, Bucov⁴⁶).

Desigur că aceste importante centre satisfăceau și necesitățile comunităților rurale din jur. De altfel, și caracterul uniform al tehnicii formelor și ornamenticii înclină spre existența unui număr relativ redus de centre de producție.

Cel puțin pentru ceramica din humă albă cu vopsea⁴⁷ și ceramica smălțuită⁴⁸, caracteristice pentru Dobrogea, existența doar a citorva centre pare un bun cîștig.

Ceramica acestei epoci este creația populației romanice și românești în care s-au topit diversele influențe exercitate de popoarele migratoare. În sprijinul acestui fapt vin componentele ceramice — pasta, tehnica, formele, decorul — moștenite din ceramica provincială romană sau dacică.

Aceste elemente predominante — romanice — nu puteau proveni decît de la o populație sedentară care a cunoscut, menținut și îmbogățit aceste tradiții, populația romanică și românească din spațiul carpato-danubiano-pontic.

Deși metodologic ceramica — cînd este produsul unor ateliere și devine marfă — se consideră a reflecta în primul rînd etnicitatea meșterului olar — producător și apoi pe cea a cumpărătorilor⁴⁹, avînd în vedere trăsăturile tipologice ale acestei ceramicii și realitățile istorice din spațiul menționat apreciem că populația românească este creatoarea și purtătoarea, în principal, a acestei ceramicii.

⁴¹ Diaconu, P., *Op. cit.*, p. 85—88.

⁴² Vilceanu, D., *Op. cit.*, p. 89—107.

⁴³ Florescu, R., în *Capidava*, I, p. 153—211.

⁴⁴ Comșa, M., în *Dinogetia*, I, p. 123—133.

⁴⁵ Zaharia, E., *Op. cit.*, p. 56—57.

⁴⁶ Comșa, M., *Cultura materială veche românească*, p. 55.

⁴⁷ Diaconu, P., *Op. cit.*, p. 88.

⁴⁸ Vilceanu, D., *Op. cit.*, p. 105.

⁴⁹ Diaconu, P., *Op. cit.*, p. 125.

Mai ales că izvoarele scrise menționează pentru această epocă — pe români în spațiul ce corespunde, în linii generale, cu răspîndirea acestei ceramici.

În acest context Dobrogea a avut o situație privilegiată: ea a fost mult timp parte integrantă a celor două imperii — roman și bizantin — iar existența unor orașe-cetăți a creat aici o civilizație de tip urban.

Unele popoare migratoare, îndeosebi slavii au îmbogățit registrul ceramicii locale cu noi forme și elemente decorative ce s-au integrat în ea.

În a doua jumătate a mileniului I istoria poporului nostru se desfășoară în cadrul a două perioade culturale: a) perioada romanică (sec. V—VII) și b) perioada veche românească (sec. VIII—XI)⁵⁰. Apreciem că folosirea acestei terminologii — pentru această epocă — corespunde cu realitatea istorică existentă în spațiul carpato-danubiano-pontic și permite o departajare de populațiile cu fonduri culturale arhaice care au migrat în acest spațiu.

Existența a peste 20 de „culturi“, „faciesuri“ și „aspecte“ pentru mileniul I⁵¹ — și permanența tendință de creștere — crează o impresie eronată despre realitatea etnică și istorică a acestei epoci, mai ales că deseori noile denumiri se bazează exclusiv pe observații asupra ceramicii⁵².

De multe ori asemenea concluzii pot fi eronate, fie datorită persistenței, chiar secole, a unor forme ceramice, fie varietăți dintr-o anumită zonă geografică, citeodată și din cauza prezenței sau influențelor unor elemente străine.

Astfel, în ciuda tuturor vicisitudinilor, populația romanică și românească din spațiul carpato-danubiano-pontic a reușit să-și creeze, și să-și păstreze, o cultură materială și spirituală proprie, superioară popoarelor migratoare cu care a intrat în contact.

* * *

Considerăm că formarea și impunerea unui tezaur de termeni unitari pentru diversele categorii de piese arheologice constituie o necesitate pentru cercetarea arheologică din țara noastră. Aceasta pentru a se evita confuziile prin folosirea unor termeni hibridi, confuzi, inadecvați, cît și a pleonasmelor.

Mai ales că nu întotdeauna se publică fotografiile sau desenele pieselor. Deseori pentru aceeași formă de vas diverși cercetători folosesc termeni diferiți.

⁵⁰ Diaconu, Gh., *Despre denumirea și cronologia unor culturi din Dacia romană și regiunile extracarpătice în mileniul I e.n.*, în SCIVA, 30, 4, 1979, p. 547—553.

⁵¹ *Ibidem*, p. 547.

⁵² Și astăzi există deosebiri tipologice evidente între olăria populară din diverse centre — zona Sibiului, Vama, Marginea, Horezu, Oboga, etc., deși este vorba de același popor și aceeași epocă.

În domeniul evidenței terminologia unitară este vitală pentru înmagazinarea și regăsirea purtătorilor de informații prin sisteme automatizate, preconizate a se introduce în viitorul apropiat.

Sperăm ca efortul depus de noi să constituie un pas și totodată un imbold în această direcție.

În ilustrație propunem câteva modele de fișe pentru stabilirea unei terminologii unitare a câtorva din problemele abordate.

NOTA

Constituirea unui tezaur unitar de termeni pentru ceramică a fost tema unor lucrări de atestare pentru muzeografiile arheologice sub conducerea prof. Radu Florescu, căruii îi mulțumim pentru îndrumările primite. Noi ne-am ocupat de perioada pe care o tratăm.

Mulțumim prof. Petre Diaconu pentru observațiile pertinente făcute la finalizarea lucrării.

De asemenea, mulțumim lui Dr. Nicolae Harțușe și lui Anastasiu Florian, directorul Muzeului Brăilei, pentru că ne-au pus la dispoziție materialul din județul Brăila.

VOCABULAR CONTROLAT COMPLEMENTAR

a. *termeni neacceptați* :

- agregate :
- termen inadecvat pentru desemnarea unor degresanți : nisip, pietricele, etc. ;
- vas — borcan } — pleonasme, deoarece se desemnează precis un tip ceramic ;
- vas — oală } — termen hibrid și confuz ; reprezintă două forme de vase ;
- vas — castron etc } — exprimări incomplete ; nu se precizează forma de vas ;
- oală — borcan :
- urnă } — termen impropriu ; credem că folosirea formei lor geometrice este mai potrivită, și deci exprimările de borcan bitronconic (pentru primele două) și borcan tronconic (pentru a treia) ;
- vas — urnă } — termen impropriu ; credem că folosirea formei lor geometrice este mai potrivită, și deci exprimările de borcan bitronconic (pentru primele două) și borcan tronconic (pentru a treia) ;
- vas — ofrandă } — termen impropriu ; credem că folosirea formei lor geometrice este mai potrivită, și deci exprimările de borcan bitronconic (pentru primele două) și borcan tronconic (pentru a treia) ;
- vas — pepene } — termen impropriu ; credem că folosirea formei lor geometrice este mai potrivită, și deci exprimările de borcan bitronconic (pentru primele două) și borcan tronconic (pentru a treia) ;
- vas — ovoidal } — termen impropriu ; credem că folosirea formei lor geometrice este mai potrivită, și deci exprimările de borcan bitronconic (pentru primele două) și borcan tronconic (pentru a treia) ;
- vas — piriform } — termen impropriu ; credem că folosirea formei lor geometrice este mai potrivită, și deci exprimările de borcan bitronconic (pentru primele două) și borcan tronconic (pentru a treia) ;
- tigaie : — termenul de tepsie exprimă mai bine forma și funcționalitatea acestei forme ceramice ;
- răsfrintă în exterior — pleonasm ; termenul „răsfrintă“ implică această realitate ;
- roată de genunchi — este tot roată de picior ; eventual „roată de picior pusă în mișcare cu genunchiul“ ;
- proporționale — termen impropriu pentru a exprima o cvasiegalitate de dimensiuni (ex. între gură și fund). Termenul exprimă un raport de proporții și nu realitatea pe care vrem s-o definim. Termenul de „proporționalitate“ exprimă un raport echilibrat.

b. *termeni propuși* :

- pastă — termen folosit numai pentru argila sau huma nearsă ;
- ceramică — termen ce designează pasta după ardere.
- ingrediente — compușii existenți în însăși compoziția pastei ;
- degresanți — compușii adăugați pastei pentru a-i da anumite calități ;
- microprundișuri — categorie de degresanți cuprinzând nisipul cu bobul mare, pietricelele, rocile pisate, etc. ;
- angobă-nu slip — pelicula de lut aplicată vasului înainte de ardere pentru a-i crea impermeabilitate și pentru executarea decorului ;
- suprafață netedă — nu lisă, termenul neted ni se pare mai potrivit ;

— ceramică romanică — pentru ceramica autohtonă din sec. V—VII — folosirea acestui concept ar indica trei trăsături esențiale, este modelată de populația autohtonă romanică, principalele ei caracteristici sînt romane provinciale și deosebiri față de ceramica produsă de populațiile migratoare.

Astfel, pentru ceramica diverselor „culturi“ existente s-ar putea folosi terminologia : „ceramică romanică de tip...”

— ceramica veche românească — pentru sec. VIII—XI — folosirea acestui concept ni se pare mai potrivit atît prin prisma caracteristicilor ceramicii și a realităților arheologice, cît și a faptului că izvoarele scrise contemporane îi menționează pe români în zona ce corespunde, în linii generale, cu răspîndirea acestei ceramici ;

— buză plată — nu dreaptă, pentru a desemna orizontalitatea buzei ;
 — buză verticală — nu dreaptă — pentru a desemna verticalitatea buzei ;
 — corp — nu pîtece pentru desemnarea părții cuprinse între gît și fund ;

— zona diametrului maxim — nu zonă de maximă rotunjime, pentru desemnarea circumferinței maxime ;

— fund plat	}	— nu drept, pentru a desemna orizontalitatea fundului ;
— borcan — urnă		— cînd vasul a fost folosit drept urnă ; primul termen trebuie să precizeze forma de vas iar al doilea funcționalitatea, care poate fi premeditată sau întimplătoare ;
— castron — urnă etc.		

— borcan — ofrandă — pentru a exprima această realitate arheologică ;

— castron — ofrandă — primul termen trebuie să precizeze forma de vas iar al doilea funcționalitatea, care poate fi premeditată sau întimplătoare ;

— semne în relief — pentru semnele în relief de pe fundul vaselor deoarece pot avea diverse semnificații : mărci de olar, semne magice, blazoane, etc. ;

— decor prin incizii — nu cu incizii ; incizia reprezintă o tehnică ; formele în care apare (linia, valul, etc.) sînt motive ornamentale ;

— decor în relief — nu plastic — pentru decorul în relief, (aplicat) termenul de „decor plastic“ include toate categoriile de decor (incizat, plat și în relief).

RÉSUMÉ

Par l'étude „Considérations sur la typologie et la terminologie de la céramique locale des IX—XI-e siècles — la zone du Bas-Danube“ l'auteur propose à tous les spécialistes l'emploi d'une terminologie unitaire.

L'emploi d'un langage adéquat et unitaire par tous les spécialistes serait une contribution importante dans la recherche, la classification, la clarification et la mise en valeur de tous les aspects que relève l'étude de cette période.

Aussi est-il nécessaire qu'on exclue des études de spécialité tous les termes hybrides, confus, inadéquats, ainsi que les pléonasmes.

Afin de désigner les aspects et les composantes de la céramique de cette période : la pâte, le modelage, le combustion, les formes, le décor, les signes en relief — l'auteur propose et définit toute nue série de termes. En vue d'établir les différents types synthétiques de vases, l'auteur considère comme critère fondamental leur forme géométrique mais, il faut aussi en tenir compte des dimensions et des accessoires.

Il est nécessaire aussi de garder la même dénomination, pour la même forme n'importe l'époque à laquelle elle appartient.

On mentionne les motifs et les compositions décoratifs qui apparaissent sur la céramique de cette période, ainsi que les liaisons qui existent entre la pâte et le cuisson, la forme et le décor des vases.

L'auteur se montre d'accord avec les chercheurs qui considèrent que cette céramique est une création de la population autochtone, et ses principaux porteurs sont les roumains.

A l'aide de cette thèse viennent aussi les diverses composantes de cette céramique — les formes, la technique, le décor.

Le développement, relativement unitaire de la céramique dans l'espace carpato-danubien — pontique aux VIII-e — XI-e siècles est dû à l'existence d'un élément ethnique commun — la population roumaine — et comme une conséquence des liaisons permanentes avec le monde romano-byzantin.

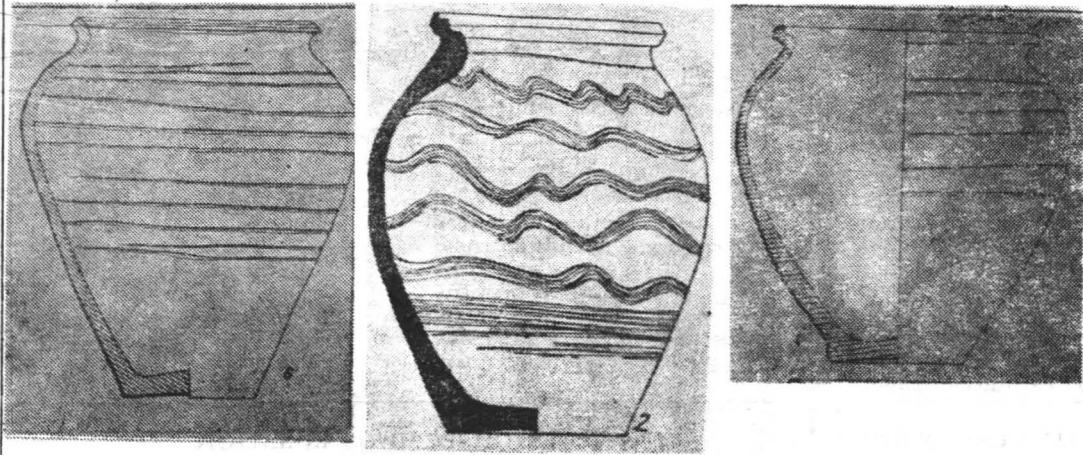
Ainsi, malgré toutes les vicissitudes, la population roumaine a réussi à créer, et à conserver, une culture matérielle propre supérieure à celle des populations nomades avec lesquelles elle est entrée en contact.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ *

* Nu se vor mai menționa lucrările din „Note“.

1. Aricescu A., în „Pontica“ IV, 1971, p. 355—357.
2. Aurelian P., Materiale, VIII, 1962, p. 584—586.
3. Baraschi S. — în SCIVA, 283, 1977, p. 403—417.
4. Barnea I., în Din istoria Dobrogei, III, Ed. Academiei R.S.R., Buc., 1971.
5. Bucur M., Materiale VIII, 1962, p. 644, fig. 1.
6. Cîrjan C., Pontica, 2, 1969, p. 373—41—137.
7. Harhoiu R., în Pontica, V, 1972, p. 565—575.
8. N. Harțuche, Anastasiu F., „Catalogul selectiv al colecției de arheologie a Muzeului Brăilei“, Brăila, 1976, p. 22—23 și 277—284.
9. Harțuche N., în Pontica, IV, 1971, p. 252—257.
10. Harțuche N., Anastasiu F., Broscățean I. în Danubius, L, 1967, p. 137—176.
11. Morintz S. și Șerbănescu D. în SCIV 25.1.1974, p. 51.
12. Rădulescu A., Harțuche N., Cimitirul feudal timpuriu de la Castelu, Constanța, 1987.
13. Simlon G., în Peuce, 2, 1971, p. 221—248.
14. Zirra V., Materiale, IV, 1957, p. 69—76.

FIȘĂ PENTRU FORME DE VASE

TEREN PROPUS	TERMENI IMPROPRI	VARIANTE	TERMENI ASOCIAȚI
Borcan	Vas-borcan Oală-borcan	Borcan — tronconic — bitronconic — globular	Formă ce se asociază cu : I — pastă nisipoasă, cu degresanți, cu arderea oxidantă și decorul prin incizii ; II — pastă omogenă, arsă reducător și decorul prin lustruire.
DEFINIRE	ILUSTRĂȚII		
<p>Vas fără toartă(e) cu gură circulară, buza verticală sau evazată marginea rotunjită, plată sau fațetată, uneori îngroșată, gitul aproape insesizabil, umărul rotunjit, corpul tronconic, bitronconic sau globular, fundul plat.</p>			

TERMEN PROPUS	MOTIVE ȘI COMPOZIȚII INCIZATE	TERMENI ASOCIAȚI
<p>INCIZIA</p>	<ul style="list-style-type: none"> — linia în val <ul style="list-style-type: none"> — orizontală — verticală — oblică — linia <ul style="list-style-type: none"> — orizontală — verticală — oblică — benzi de linii <ul style="list-style-type: none"> — orizontale — verticale — oblice — benzi de linii în val <ul style="list-style-type: none"> — orizontale — verticale — oblice — striuri — arcade <ul style="list-style-type: none"> — striuri cu linii în val — striuri cu benzi de linii în val — striuri cu „franțuri“ — striuri și impresiuni — striuri cu arcade — benzi de linii în val cu benzi de linii orizontale 	<p>Tehnică decorativă ce se asociază, în principal, cu pastă nisipoasă, cu degresanți, cu arderea oxidantă iar dintre forme cu borcanul.</p> <p>Cel mai adesea este ornamentată zona dintre umăr și pină aproape de fund.</p>

DEFINIRE ILUSTRĂȚII

Tehnică decorativă în care motivele ornamentale se obțin prin adânciri, cu ajutorul unui virf ascuțit, în suprafața vasului.

Pl. II.

TERMEN PROPUS		TERMENI ASOCIAȚI
STRIURI	<ul style="list-style-type: none"> — striuri pe zona dintre umăr și fund — striuri pe zona superioară a corpului — striuri cu linii în val <ul style="list-style-type: none"> — orizontale — verticale — oblice — striuri cu benzi de linii în val <ul style="list-style-type: none"> — orizontale — verticale — oblice — striuri cu „franjuri“ — striuri și impresiuni — striuri și decorul cu roțița 	<p>Motiv decorativ ce se asociază, în principal, cu pasta nisipoasă, cu Rescreiunii degresanți, cu arderea oxidantă iar, ca formă, cu borcanul.</p> <p>Partea superioară a corpului este zona de maximă frecvență a acestui motiv decorativ.</p>
DEFINIRE	ILUSTRĂȚII	
<p>Motiv decorativ constând din linii mici și paralele obținut prin incizarea suprafeței vasului.</p> <p>Uneori sînt adînci și echidistante iar alteori superficiale și neglijent executate.</p>	